

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תזריע תשע"ט¹

עונה ואיסור חמץ בפסח

עונה, כן! נחיתיות, לא!

הגמרא אומרת, "בשר - כתיב ביה ונרפא. אדם - לא כתיב ביה ונרפא" (סוטה ה, א). כלומר, נגעים שכתוב בהם "אדם", לא כתוב בהם "ונרפא". כגון, "אָדָם פִּי יִהְיֶה כְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סִפְחַת אוֹ בִּהְרֵת, וְהָיָה כְּעוֹר בְּשָׂרוֹ לִנְגַע צָרְעַת, וְהוּבָא אֶל אֶהְרֵן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶחָד מִפְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְכוּ" (ויקרא יג, ב). לא כתוב כאן "ונרפא". כך גם בפסוק "נִנְגַע צָרְעַת פִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן" (שם, ט) לא כתוב "ונרפא". לעומת זאת, בנגעי שחין ומכוה שכתוב בהם "בשר", כתוב בהם "ונרפא". "וּבְשָׂר פִּי יִהְיֶה בּוֹ כְּעוֹר שְׂחִין, וְנִנְפָא" (ויקרא יג, יח). וכוונת הגמרא לומר, שנרמז בזה, "שמי שהוא רך ועניו כבשר, קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו. אבל מי שהוא קשה כאדמה, אין רפואה למכותיו"² (רש"י שם). כדאי א"כ להיות עניו. לא להתגאות.

העונה היא מעלה גדולה. משה רבינו, הענו מכל האדם, הוא זה שזוכה לקבל את התורה ולמסור אותה לישראל. אבל יחד עם זה צריך גם להיות קצת "אדם". לא לגמרי להיות "בשר". אסור להתבטל יותר מדי. [וכך אמרו בגמרא שם: תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית (שם). "כלומר, צריך שיהיה בו מעט גאווה, שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו, ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם" (רש"י שם)].

במדרש מובא, "וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמַּדְבָּר יָם סוּף" (שמות יג, יח), מכאן אמרו רבותינו, אפילו עני שבישראל לא יאכל בפסח עד שיסב, שכך עשה הקב"ה לישראל, שנאמר: "וַיִּסַּב אֱלֹקִים" (שמו"ר כ, טז). מה פירוש הדברים? וכי מפני שה' הִסָּב את ישראל דרך המדבר צריכים אנו להסב בליל הסדר, רק מפני שהמילים דומות? - כנראה שביאור הדברים הוא כך: כשישראל מגלים אחרי יציאת ממצרים שמצרים רודפים אחריהם, כתוב: "וַיִּיָּאָו מְאֹד" (שמות יד, יא). שואל האבן עזרא, ממה היה להם לפחד? הרי המצרים רדפו אחרי ישראל עם כח קטן של "שֵׁשׁ מְאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם" (שם, ז). אמנם לא כתוב מה היה מנינם של "כָּל רֶכֶב מִצְרַיִם", אבל אם "רֶכֶב בָּחוּר" היו שש מאות איש בלבד, כנראה ש"כָּל רֶכֶב מִצְרַיִם" לא מנה אלפים רבים. ממילא "יש לתמוה: איך ירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם"³? כך שואל האבן עזרא. ועונה, "כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו"? ... (אב"ע שם, יג) העבד לא מסוגל להתנגד לאדון! לא מפני שאין לו כח צבאי, אלא מפני שאין לו את עזות הנפש לעמוד ולהלחם נגדו.

על פי זה אפשר לבאר את דברי המדרש. המדרש אומר,

"וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת הָעָם, מכאן אמרו רבותינו, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה, שנאמר: "וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמַּדְבָּר יָם סוּף". ושאלנו, מה פירוש הדברים? וכי מפני שה' הִסָּב את ישראל דרך המדבר צריכים אנו להסב בליל הסדר, רק מפני שהמילים דומות? - לפי דברי האבן עזרא אפשר לבאר כך: למה הִסָּב ה' את העם דרך המדבר ולא נָחַם דרך ארץ פלשתים? מפני שהיתה להם נפש עבדותית ולא היו מסוגלים להלחם. ממילא, כדי להפטר מתכונה זו, ציוו עלינו חכמים להסב בליל הסדר כדרך בני מלכים. לא מספיק לומר בפה שאנו בני חורין, צריך גם לעשות מעשים בפועל כדי לרכוש את תכונות הנפש של בני מלכים. להוציא מתוכנו את הרגשת העבדות, ולטעת בנו הרגשת בני חורין"^{4,5,6}.

אין הכוונה לפגום ח"ו במידת העונה, אבל העונה צריכה להיות עונה נכונה ורצויה, לדעת שכל מעלותי ודרגותי הן מתנת שמים⁷; לא עונה בלתי רצויה, שהיא אי הכרה בערך עצמי. צריך לדעת מי אני, לא לחשוב שאני "כלום". לדעת שאנו העם הנבחר, שזכינו במעלות ורוחניות, במהרה בימינו נקבל גם את בית המקדש, כל המעלות והטובות הרוחניות יחזרו אלינו, בתנאי שנכנע לדבר ה' ונעשה רצונו של מקום, אז כל הטובות מובטחות לנו. לא להתבטל בפני המצרים ולא בפני כל עם אחר.

גם משה רבינו, העניו מכל האדם, הכיר בערך

עצמו

הוכחה לכך שענוה אינה סותרת להכרה בערך עצמו - ממש רבינו. ה' אומר למשה לכתוב בתורה "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג), אומר לו לכתוב "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים" (דברים לד, י), משה מא מין בכל מה שכתוב בתורה - שהרי אין מי שמאמין בתורה יותר ממש רבינו - ובכל זאת הוא נשאר עניו. [אחרת, אי אפשר היה לכתוב בתורה "וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנּוּ מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה"].

איך יכול משה לכתוב על עצמו שבחים כאלה ולהשאר עניו? - התשובה היא, שמשו לא מייחס את מדרגתו ואת מעשיו הגדולים לעצמו, אלא לקב"ה. ה' רצה להוציא את ישראל ממצרים ולתת להם תורה, ואני אינני אלא השליח. אם הקב"ה היה רוצה, היה יכול לשלוח מטאטא אל פרעה, והמטאטא היה מכה את פרעה⁸. אבל הקב"ה לא בחר בַּמְטָאטָא להיות השליח, אלא בי. ואעפ"כ, לא נבחרתי בגלל איוו מעלה שהשגתי מעצמי, אלא הכל מתנת שמים. ממילא אין מקום לגאווה והתנשאות, ואפשר בקלות להשאר עניו. ובאמת, הקב"ה בעצמו קָמָז למשה להביט על עצמו

ולכן אין חפץ לה' בזבח כזה, כי "תועבת ה' כל גבה לב" (משלי טו, ה). אדם שמקריב קרבן, צריך שי בטל את מידת הגאווה! שירגיש שהוא כאין וכאפס לעומת הקב"ה! לכן הרחיקה התורה את החמץ מעבודת המקדש, שהרי הוא מורה על עניין שכל כולו הפך ענין הקרבן (ספר החינוך שם).

המדה של פרעה היא הגבהות. "אָשֶׁר אָמַר לִי יְאִרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי" (יחזקאל כט, ג). המדה של משה רבינו זו הענוה, "מִי אֲנִי כִּי אֶלְךָ אֶל פְּרַעֲהוֹ" (שמות ג, יא), "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג). גם לשאר צדיקים יש ענוה. אברהם אבינו אומר "וְאֲנִי עֹפָר וְנָאֶפֶר" (בראשית יח, כז), דוד המלך אומר "וְאֲנִי תוֹלַעַת הָאֵשׁ" (תהלים כב, ז). מדת הצדיקים היא ענוה, ומדת הרשעים היא גבהות וגאווה. על זה רומז איסור חמץ בפסח, להתרחק מהגאווה, כי "תועבת ה' כל גבה לב"¹⁰. זה אולי הענין שבגללו הקפידה התורה על חמץ יותר משאר איסורי אכילה שבתורה.

אפשר לומר על דרך הדרוש, שלכן חמץ בפסח אסור במשהו. איסורים אחרים הרי בטלים בשישים, אבל איסור חמץ הוא במשהו, מפני שגאווה אסורה גם במשהו. הרמב"ם הרי אומר, שבכל המדות צריכים לאחוז במדה האמצעית (הלכות דעות פ"א ה"ד; ופ"ב ה"ב). לא ללכת לקיצוניות האחת, וגם לא לקיצוניות השניה. אבל בגאווה - שם צריך ללכת עד הקצה, שהרי משה רבינו ג"כ הלך בזה עד הקצה. "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". אף אחד לא יהיה כמשה רבינו, שהרי התורה מעידה שמשה ענו יותר מכל האדם, אבל לפחות להשתדל להיות קרוב למשה עד כמה שאפשר. להתרחק מגאווה כמה שיותר. לכן חמץ אסור אפילו במשהו.

הלכות "בין הזמנים"

אנו מתקרבים לימי בין הזמנים. מספרים ששאלו את החזון אי"ש, אם צריך ללמוד בין הזמנים כמו באמצע הזמן. אמר החזון אי"ש: "לא צריך עד כדי כך. מספיק שתים עשרה שעות ביום בלבד"!!! אני אינני אומר שצריך ללמוד שתים עשרה שעות ביום בין הזמנים, זה לא כפי ערך הדור, אבל לקבוע עיתים לתורה ודאי שצריך. לא צריך אחרי בין הזמנים לגשת לזמן החדש כמי שלא למד גמרא מימיו. שכל זמן יהיה המשך של הזמן הקודם. לא דבר חדש. להשתדל ללמוד בין הזמנים, בפרט בימים הקדושים של חג הפסח, שבהם מלבד החיוב הכללי של מצות תלמוד תורה, יש גם חיוב ללמוד תורה מצד הדין של "חציו לה' וחציו לכם", שחלק משמחת החג יהיה בתפילה ובתורה, לא רק באכילה ושתייה¹¹. ולא רק ביו"ט כך, אלא גם בחול המועד, כפי שנראה ברמב"ם (הלכות יו"ט פ"ו הי"ז-הי"ט), שדין זה קיים גם בחול המועד, ולא רק ביום טוב.

צריך לזכור להתפלל את כל התפילות במנין, לזכור את כל המצוות, את ספירת העומר שאנו מתחילים מיום שני של פסח, ושאר מצוות שצריכים לקיים, אבל בעיקר לדעת שאין חופש מתלמוד תורה. יש חופש מהשיבה, כי הרבנים צריכים להתאורר קצת, וגם התלמידים צריכים להתאורר קצת, אבל אין זמן שבעצם פטורים בו מתלמוד תורה. אלא

בצורה כזו. כשהקב"ה נגלה אל משה בפעם הראשונה (בסנה) ושולח אותו לדבר עם פרעה, שואל משה את ה': "מִי אֲנִי כִּי אֶלְךָ אֶל פְּרַעֲהוֹ"? (שמות ג, יא) עונה לו הקב"ה: "כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ" (שם, יב). הוא לא עונה לו, "נבחרת לתפקיד זה מפני שאתה צדיק וחסיד וירא שמים", אלא "כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ". כלומר, אני אהיה עמך, ואני אעשה את כל הפעולות, ולא אתה, וא"כ מאי נפקא מינה לך מי אתה?... ואכן, משה לא תולה את ההצלחה בעצמו, אלא רק בקב"ה. אין לו שום מחשבה עצמית ש"אני עשיתי", אלא רק הקב"ה עשה. זהו "עָנָו מְאֹד מְכַל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה". שום דבר לא מעצמי ולא מכחי, אלא הכל מה'.

הגמרא אומרת, "כל התולה בזכות עצמו - תולין לו בזכות אחרים. וכל התולה בזכות אחרים - תולין לו בזכות עצמו" (ברכות י, ב). משה רבינו, בתפלתו על ישראל אחרי חטא העגל, לא מבקש עליהם בזכות עצמו אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב - "זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַשְׁרָאֵל עֲבָדֶיךָ" וכו' (שמות לב, ג), ואילו הקב"ה תולה את קבלת התפלה במשה רבינו - "וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם, לְוֹלֵי מִשֶׁה בְּחִירוֹ עָמַד בְּפָרֶץ לְפָנָיו לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהֶשְׁחִית" (תהלים קו, כג). היות ולא תלה בזכות עצמו, הקב"ה תלה בזכותו.

לעומת זאת, חזקיהו מלך יהודה, שגם הוא היה צדיק גדול (ע"י מל"ב יח, ה-ו), אבל כשהוא חולה ומתפלל לה' על חייו, הוא תולה בזכות עצמו - "אָנֹכִי ה', זָכַר נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְחַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בְּאֶמֶת וּבְלִבָּב שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי" (מל"ב כ, ג). הקב"ה מקבל את התפלה, שולח את ישעיהו הנביא לומר לחזקיהו: "הֲנִי רָפָא לְךָ... וְהִסְפַּתִּי עַל יַמְיָךְ חַמֵּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וַיִּמָּךְ מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲצִילְךָ וְאֶת הַעִיר הַזֹּאת", אך כל זאת לא בזכותך, אלא "לְמַעַן וְלְמַעַן דָּוִד עֲבָדֶיךָ" (שם, ה-ו). לכן, בדברי ההודאה לה' שכתב חזקיהו לאחר שנרפא ממחלתו, אומר חזקיהו: "הִנֵּה לְשָׁלוֹם - מֵרַ לִי מָר" (ישעיהו לח, יז). "שאפילו בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום - מר הוא לו" (ברכות י, ב), כי ה' מוכיח אותו שהיה צריך לבקש בזכות דוד, בזכות משה, לא בזכות עצמו. מי שתולה בזכות עצמו, אפילו אם מגיע לו, לא תולים לו בזכות עצמו, אלא בזכות אחרים.

חזקיהו לא היה אדם פשוט, היו לו זכויות, הגמרא אומרת שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנה' זד, א), הרי שהיה אדם גדול מאד, אבל בכל זאת, כשתלה בזכות עצמו - תלו לו בזכות אחרים. ואילו משה שבודאי היו לו זכויות, כשתלה בזכות אחרים - תלו לו בזכות עצמו. ללמד אותנו, שלא לתלות בזכות עצמנו, לתלות בזכות אחרים. לא להחשיב את עצמנו.

חמץ רומז לגאווה

אחת הסיבות לאיסור חמץ, כי חמץ רומז למידת הגאווה, כפי שמסביר ה"חינוך" בטעם הלאו "כֹּל שֶׁאֵר וְכֹל דְּבִשׁ לֹא תִקְטְרוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר לֵה" (ויקרא ב, יא) - "לפי שהשארור מגביה עצמו, וכן הדבש מעלה רתיחתו הרבה; לכן נתרחקו לרמוז כי תועבת ה' כל גבה לב" (ספר החינוך מצוה קי"ז). העיסה תופסת מקום מועט, אבל השארור שניתן בה גורם לה להתנפח ולהגדיל את ממדיה⁹. דבר זה רומז למידת הגאווה,

(יומא פו, א). צריך להשתדל א"כ לקדש את השם בכל מקום שנמצאים. להראות שבני ישיבה מכבדים את הוריהם, עוזרים להם כמה שאפשר, ומתנהגים כראוי גם לשאר בני המשפחה ולשכנים. זהו הרי קידוש השם האמיתי, שאנשים ירצו שגם הבנים שלהם יהיו תלמידי חכמים, וישלחו גם את הבנים שלהם לישיבות. ומי שזוכה לזה, שבגללו מישוהו ישלח את בנו לישיבה - הרי כל הזכויות של אותו בן ישיבה נזקפות גם לזכותו¹². ואם אותו בן ישיבה ישלח אח"כ את בנו שלו לישיבה, גם זכויות אלו יזקפו לזכותו של הראשון, שהרי הכל בא מכחו. זו היא קרן קיימת לדורי דורות, של תורה ויראת שמים שבאו בזכותו.

נשתדל ששם שמים יתקדש על ידנו, גם במצוות שבין אדם למקום וגם במצוות שבין אדם לחברו, ובעזרת ה' נזכה לחזור לזמן הבא בכוחות רעננים, ואם נזכה עוד יותר, נחזור עוד לפני כן לעבוד "אֶת הָעֶבֶדָה הַזֹּאת בְּחַדְשׁ הַזֶּה" (שמות יג, ה), קרבן פסח וקרבת העומר וכל קרבנות הרגל, עולת ראיה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה, כל מה שכרגע איננו יכולים להקריב, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם, ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים במהרה בימינו, אמנן.

שביטולה זהו קיומה, שע"י שנחים קצת בין הזמנים יש יותר כח ללמוד בזמן קיץ הבעל"ט. אבל לא שיש איזה פטור מתלמוד תורה במשך כל חודש ניסן.

כמו כן, בין הזמנים הוא גם זמן מתאים לקיום מצוות כיבוד אב ואם. אמנם גם בלימוד בישיבה בתוך הזמן מקיימים מצוות כיבוד אב ואם, כי מה שהבן צומח וגדל להיות תלמיד חכם זהו הכבוד הכי גדול עבור הוריו, הן בעולם הזה והן לאחר מאה ועשרים שנה, אבל בכל זאת, עד כמה שאפשר יש לכבד אב ואם גם במושגים של עולם הזה, וההזדמנות הנאותה ביותר לזה היא בין הזמנים. להראות להורים שלא הפסידו בן כששלחו אותו לישיבה, אלא להפך, הִרְוִיחוּ בן שמכבד אותם ומשתדל לעזור להם בכל יכולתו. לדאוג שאבא ואמא יוכלו להתגאות בזה שיש להם בן שלומד בישיבה.

בין הזמנים הוא גם הזדמנות לקדש את השם בין בני אדם, שיראו כיצד משפיעה התורה על לומדיה. חז"ל הרי אמרו, שתלמיד חכם הקורא ושונה ומכבד את הוריו ואת רבותיו ודיבורו בנחת עם הבריות, הרי זה קידש את השם, והקב"ה אומר עליו: "יִשְׁרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר" (ישעיהו מט, ג). אנשים לומדים ממנו שכדאי להיות תלמיד חכם, וכדאי לשלוח את הבן לישיבה. אבל אם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואיננו מכבד את הוריו או את רבותיו ואין דיבורו בנחת עם הבריות, הרי זה חילל את השם ח"ו, שהרי לומדים ממנו כאילו ח"ו לא כדאי לשלוח את הבן לישיבה

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [נאמרו של הרב בענין זה פורסם בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר בין תחילת פרשת תזריע לסופה לדעת הרב שליט"א: "תִּשָּׁב בְּדַמִּי טְהֵרָה" (ויקרא יב, ד) - "וְנִכְבַּס שְׁנֵית וְטָהַר" (שם יג, נח).

קשר נוסף: "וְטָמְאָה שְׂבַעַת יָמִים" (שם יב, ב) - "וְהִסְגִּיר אֶת הַנֶּגַע שְׂבַעַת יָמִים" (שם יג, ו). "הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא" (רש"י יג, ו).

קשר נוסף: "וְטָמְאָה שְׂבַעַת יָמִים" (שם יב, ה) - "וְהִסְגִּיר אֶת הַנֶּגַע שְׂבַעַת יָמִים... וְהִסְגִּירוּ שְׂבַעַת יָמִים שְׁנֵית" (שם יג, נ-נד).

בגלל חופשת בין הזמנים, נביא כאן את הקשר בין תחילת הפרשה לסופה גם בפרשות הבאות:

פרשת מצורע: "וְלָקַח לַמִּטְהָר שְׁתֵּי צִפְרִים חַיִּים טְהוֹרוֹת" (ויקרא יד, ד) - "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִקַּח לָהּ שְׁתֵּי תְרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה" (שם טו, כט).

קשר נוסף: "וְנִכְפַּר עָלָיו הַכֹּהֵן לְפָנָיו ה'... וְנִכְפַּר עַל הַמִּטְהָר מִשְׁמַתָּו" (שם יד, יח-יט) - "וְנִכְפַּר עָלָיו הַכֹּהֵן לְפָנָיו ה' מִזֹּב וּמִמְאָתָה" (שם טו, ל).

פרשת אחרי מות: "בְּקִרְבָּתְכֶם לְפָנָיו ה' וַיִּמְתּוּ" (שם טז, א) - "וְלֹא תִקְיָא הָאֲרִיץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אִתְּהוּ" (שם יח, כח). [במקום קדוש יש לנהוג

בזהירות יתירה].

קשרים נוספים:

"וַיִּדְבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אֶהֱרֹן" (ויקרא טז, א), "היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו, משל לחולה שאמר לו הרופא, אל תאכל צונן וכו' שלא תמות כדרך שמת פלוני, זה זרזו יותר מן הראשון" (רש"י) - "וְלֹא תִקְיָא הָאֲרִיץ אֶתְכֶם... פְּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם" (שם יח, כח), "לזרז ביותר, על דרך מה שדרש רבי אלעזר בן עזריה, משל לחולה שנכנס אצלו הרופא וכו', כמו כן במה שלפנינו נתכוין ה' לזרז ישראל ביותר" (אוה"ח הקדוש שם).

"בְּקִרְבָּתְכֶם לְפָנָיו ה' וַיִּמְתּוּ" (ויקרא טז, א) - "וַיִּנְכַּרְתּוּ הַנְּפֹשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקְרָב עִמָּם" (שם יח, כט).

פרשת קדושים: "קְדוּשֵׁים תְהִיּוּ כִי קְדוֹשׁ אָנִי" (ויקרא יט, ב) - "וְהִייתֶם לִי קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אָנִי" (שם כ, כו).

קשר נוסף: "אֶת חֻקֵּי תִשְׁמְרוּ" (שם יט, יט) - "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֵּי" (שם כ, כב).

פרשת אמור: "לְנִפְשׁ לֹא יִטְמָא" (ויקרא כא, א) - "נִפְשׁ תַּחַת נִפְשׁ" (שם כד, יח).

קשרים נוספים:

"וְלֹא יִחַלְלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיכֶם" (שם כא, ו) - "וַיִּקְבַּ... אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלַל" (שם כד, יא).

- "ובת איש פהן כי תחל לזנות" (שם כא, ט) - "וְשָׁם אָמַר שְׁלֵמִית בַּת דְּבָרִי" (שם כד, יא). זונה היתה (רש"י).
 "אֵת אֲבִיהָ הָיָא מְחַלְלַת בְּאֵשׁ תְּשַׁרְףָּ" (שם כא, ט) - "וַיִּזְעַצְאוּ אֶת הַמְקַלְלָל... וַיִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ אֶבֶן" (שם כד, כג).
 "בְּתוּלָה מְעַמְיוּ יָקַח אִשָּׁה, וְלֹא יִחַלַּל זְרַעוֹ" (שם כא, יד-טו) - "וַיִּצְאָ בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרַיִם... וַיִּקְבַּח... אֵת הַשֵּׁם וַיִּקְלַל" (שם כד, י-יא). [הנולד בקדושה - קדוש; הנולד מעבירה - סופו לעבירה].
 "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב" (שם כא, יח) - "וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוֹם בְּעִמְתּוֹ" (שם כד, יט).
 "אִישׁ עֹר... אוֹ תְּבַלֵּל בְּעֵינָיו" (שם כא, יח-כ) - "עֵינַי תַּחַת עֵינַי" (שם כד, כ).
 "שֹׁבֵר רֶגֶל אוֹ שֹׁבֵר יָד" (שם כא, יט) - "שֹׁבֵר תַּחַת שֵׁכָר" (שם כד, כ).
 2. ובבן יהוידע פירש החילוק בין בשר לאדמה, שבשר אין לו קיום, וסופו להסריח. ואדמה קיימת לעולם ועד, ואינה מסרחת לעולם.
 3. והרי היו מחומשים בכלי זין, שנאמר: "וַיִּחַמְּשִׁים עָלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַצְרָעִים מְצָרִים" (שמות יג, יח), ואין חמושים אלא מזויינים (רש"י שם).
 4. והמפרשים הסבירו ע"פ המבואר במדרש במקום אחר, "וַיִּסָּב אֶלְלִקִים אֵת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר, מֵהוּ וְיֹסֵב - שֶׁהַרְבִּיצִים כְּדַרְכֵי הַמַּלְכִים, רְבוּצִין עַל מְטוֹתֵיהֶם" (במד"ר א, ב; ב, תנחומא במדבר ב). שבמצרים היו מוכרחים לאכול בעמידה ובהליכה, כדרך העבדים, אך לאחר שיצאו - "וַיִּסָּב אֶלְלִקִים אֵת הָעָם", שהושיבם לאכול בהסיכה, דרך חירות. ולפי זה מבוארים דברי המדרש בפשטות, "וַיִּסָּב אֶלְלִקִים אֵת הָעָם" - מכאן אמרו רבותינו, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה, שנאמר: "וַיִּסָּב אֶלְלִקִים".
 5. גם מצות "ועצם לא תשברו בו" (שמות יב, מו) היא מטעם זה, כמבואר בחינוך (מצוה ט"ז), שכתב: שלא לשבור עצם מכל עצמות הפסח... משרשי המצוה... שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן, בתחלת בואנו להיות סגולת כל העמים, ממלכת כהנים ועם קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. עכ"ל.
 6. בברכת "אמת ויציב" (של ק"ש של שחרית) אנו אומרים: "מוציא אסירים ופודה עניים ועוזר דלים". יש שהקשו: בשלמא "מוציא אסירים" - האסיר אכן זקוק שיוציאוהו ממאסרו, והקב"ה אכן מוציאו משם. וכן "עוזר דלים" - הדל זקוק לעזרה, והקב"ה עוזר לו. אבל "פודה עניים" - איזו ריעותא יש בענוה שצריך הקב"ה לפדות את העניו ממנה? אדרבה, ישאר העניו בענותנותו, וכך נאה וכך יאה לו! ותירצו, שהמדובר הוא בענוה כזו שהרב שליט"א הזכיר כאן בשיחה. ענוה של שפלות הנפש ואי הערכה עצמית. הרגשה נחיתית. ענוה כזו, צריך אכן לפדות את העניו ממנה, שלא ישאר "כלוא" בתוכה, אלא ישתחרר ממנה ויהיה עניו אמיתי בעל ענוה חיובית ולא שלילית. [כמובן, ביאור זה הוא על דרך החידוד, והביאור האמיתי בזה הוא פשוט ואין צריך לכתבו].
 7. חכם אחד דקדק ואמר, דודאי אין הכוונה כפשוטה, שהעניו חושב שכל מה שזכה להשיג ברוחניות בא לו במתנה מאת ה'. שהרי המציאות היא שאנשים רבים עובדים על עצמם בכל כוחם לתקן את מידותיהם, ללמוד בהתמדה, להתגבר על נסיונות החיים ולעבוד את ה' גם במצבים קשים, ועלתה בידם. מה נאמר לאנשים האלו? האם עליהם להתעלם מכל מאמציהם ולחשוב שכל מה שהשיגו בא להם אך ורק מאת ה'? הלא הגמרא צווחת ואומרת, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב). אמנם הסייעתא דשמיא היא עצומה, והמאמץ שהאדם משקיע לעומת התוצאות שאליהן הוא מגיע הוא כחודו של מחט לעומת פתחו של אולם, אבל אף על פי כן ההשקעה מצד האדם אינה קלה כלל וכלל, ולא יתכן להתעלם ממנה.
 ועוד קשה: הרי אדם שלא מייחס לעצמו את הצלחותיו, אלא רק את כשלונותיו, בתוך תקופה קצרה יהפך להיות נחיתי בעל ערך עצמי ירוד. הרי הוא אינו מצליח לעולם, כי הצלחות אינן שלו אלא רק של ה', ואילו הכשלונות הם בוודאי רק שלו, כי הרי הוא חוטא ולא מישוהו אחר. התוצאה המיידית מהשקפת חיים כזו, היא תחושת נחיתות. האם יתכן לומר שהקב"ה רוצה שנהיה נחיתים? הרי אדם נחיתי הוא אדם שבור, תלוי בדעת אחרים וחסר כלים להצליח בכל תחום שהוא. איך יתכן לומר שח"ו זהו רצון ה' שכך נהיה ונחיה?
 ולכן, ודאי ההגדרה המדוייקת היא, שענוה איננה חוסר הערכת המאמצים שעשינו כדי לעלות ולהשיג השגים ברוחניות, אלא שלזה צריכה להצטרף ההכרה שכל מה שעשינו הוא מכח ה'. הכשרונות והכוחות - הכל קיבלנו מאיתו ית', ובלי זה לא היינו יכולים להגיע לשום דבר.
 8. על הפסוק "וְאֵת הַמְּטָה הִזָּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתֶת" (שמות ד, יז) אמרו במדרש: "אמר לו הקב"ה: משה, אם אין אתה רוצה לעשות את שליחותי, מקל זה עושה שליחותי. אלא אני רוצה לזכותך, ונסים הרבה אני נותן על ידך" (ילק"ש שמות רמז קעא; הביאו בעל הטורים שמות ד, ב בשינוי קצת). ומבואר כדברי הרב שליט"א, שהיה אפשר לשלוח רק את המטה להכות את מצרים, בלי משה רבינו.
 9. לכן מסימני החימוץ הוא, שהבצק שהה "עד שהגיע לה שמיע קול בזמן שאדם מכה בידו עליו" (רמב"ם הלכ' חמץ ומצה פ"ה הי"ג), שכך דרכו של בעל גאווה, שאם "נוגעין" בו, מיד הוא משמיע קול וצווח ככרוכיא, ואינו שפל וסבלן לשתוק.
 10. והטעם שבפסח הקפידה התורה על זה יותר, אולי מפני שהוא זמן של גאולה, ואמרו חז"ל: "בשעה שמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש ומשמיע להם לישראל ואומר: ענוים, הגיע זמן גאולתכם" (ילק"ש ישעיהו רמז תצ"ט). ומשמע שהענוה היא סיבה לגאולה. [והטעם, מפני שאם הגאולה תבוא למי שאינו עניו, יש לחוש שיתלה אותה בכוחו ובעוצם ידו, כאילו הוא עצמו הביא את הגאולה במעשיו ובהשתדלותו, וזה סותר לכל ענין הגאולה, שמטרתה היא לתקן עולם במלכות ה', ויכירו כולם כח מלכותו, ושאין לשום בריה כח מלבדו ית'].
 11. כתב הספורנו על הפסוק "מועדי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי" (ויקרא כג, ב): "מועדי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ... הכונה בהם, שעם שמחת היום שישמח ישראל בעושי, יהיה העסק בקצתו בעסקי קדש, כאמרם ז"ל: יום טוב - חציו לה' וחציו לכם... ואמר: אותם מועדים שתקראו אותם מקראי קדש - פירוש אסיפות עם לעסקי קדש... אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי. הם אותם המועדים שארצה בם. אמנם כשלא תקראו אותם מקראי קדש, אבל יהיו מקראי חול, ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד - לא יהיו מוֹעֲדֵי, אבל יהיו מוֹעֲדֵיכֶם שְׂנֵאָה נִפְשֵׁי (ישעיהו א, יד)".
 12. כי "מי שאין מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מעטה. ומי שמתקן נפשו ונפשות הרבה, תכפל זכותו כפי זכויות כל מי שיתקן לאלקים" (חובות הלבבות שער אהבת ה' פ"ו).